

VÝSLEDKY PLOŠNÉHO SLEDOVÁNÍ VYBRANÝCH PESTICIDŮ A JEJICH METABOLITŮ V PITNÉ VODĚ V ČESKÉ REPUBLICCE

Filip Kotal, Adam Vavrouš, Alena Moulisová,
Lenka Němečková, František Kožíšek, Hana Jeligová

Státní zdravotní ústav, Šrobárova 48, Praha 10; e-mail:
filip.kotal@szu.cz

Historické souvislosti

Do roku 2001 platila ČSN 75 7111 Pitná voda, která obsahovala cca 5 obsoletních pesticidních látek, které se v menších vodovodech nesledovaly a v těch větších nenacházely.

Nová legislativa (vyhláška č. 376/2000 Sb. a posléze vyhláška č. 252/2004 Sb.) vyplývající z evropské směrnice Rady 98/83/ES a platná od roku 2001 požaduje sledovat „pesticidní látky s pravděpodobným výskytem v daném zdroji“.

Od období let 2013–2015 začínají na mnoha místech provádět rozbor pitné vody zaměřené na širší potenciální spektrum pesticidních látek a jejich metabolitů. Nálezy nad limitní hodnotu mateřských látek a relevantních metabolitů 0,1 µg/l, vyšší nálezy nerelevantních metabolitů i rostoucí počet výjimek.

V národní databázi IS PiVo přibude ročně cca 150 tisíc analýz téměř 200 různých pesticidních látek a jejich metabolitů

Státní zdravotní ústav v letech 2016–2017 úkol ministerstva zdravotnictví „Pitná voda – cílené vyšetření širšího spektra pesticidů a jejich metabolitů v pitné vodě“.

Účelem je zjistit, jak vypadá situace ve vybraných vodovodech ČR ohledně vybraného spektra 21 látek a jejich metabolitů.

Vzorkování je naplánováno do dvou etap. Nejprve byly odebrány vzorky vody mimo vegetační období (těsně před začátkem vegetačního období čili na přelomu března a dubna 2017), aby se zjistilo „pozadí“, resp. dlouhodobé koncentrace těchto látek v pitných vodách, které jsou z hlediska hodnocení rizik základní. Ve druhé etapě vzorkování budou ze stejných míst odebrány vzorky vody během vegetační sezóny, aby se zjistily možné přechodné vyšší koncentrace těchto látek a jejich metabolitů. Příspěvek prezentuje výsledky první etapy vzorkování.

Výběr monitorovaných míst

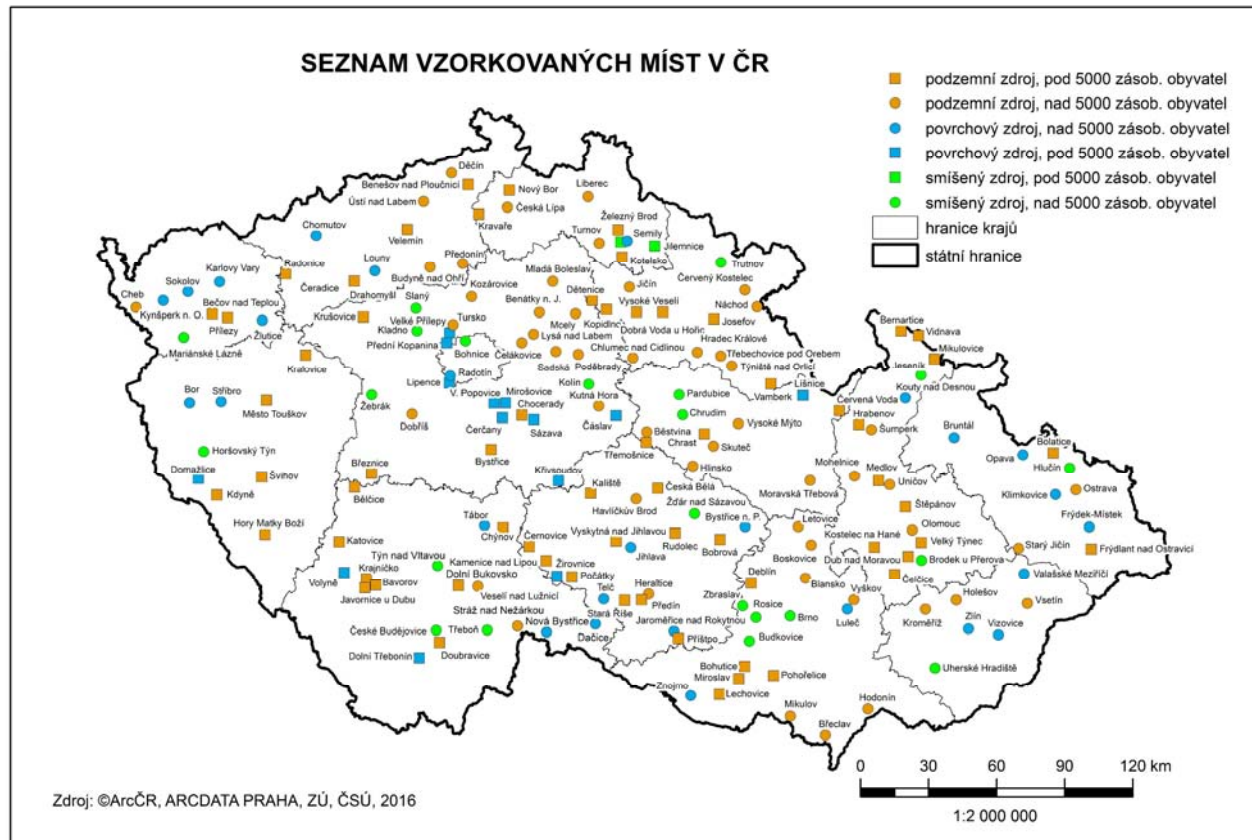
Vzorkování je naplánováno do dvou etap :

1. Mimo vegetační období zjištění „pozadí“, resp. dlouhodobé koncentrace těchto látek v pitných vodách
2. Vzorkování během vegetační sezóny (září – říjen 2017), kdy dochází k aplikaci PL, aby se zjistily možné přechodné vyšší koncentrace těchto látek a jejich metabolitů. Příspěvek prezentuje výsledky první etapy vzorkování.

V rámci první etapy národního monitorování pesticidů a jejich metabolitů v pitné vodě v České Republice bylo odebráno celkem 177 vzorků pitné vody. Odebrané vzorky reprezentují pitnou vodu z povrchových, smíšených a podzemních zdrojů, které se nacházejí na území všech 14 krajů.

Výběr monitorovaných míst

Výběr sledovaných analytů

V rámci monitoringu bylo navrženo ke sledování celkem 21 pesticidů a jejich metabolitů, které se na základě analýzy dat o spotřebě, chování a nálezech těchto látek v různých druzích vod jeví jako nejvíce pravděpodobné pro pozitivní záchyt.

V tabulce 1 je uveden přehled sledovaných látek. Tam, kde není uvedena žádná hodnota, platí limit 0,1 µg/l (*).(**) limit platí pro sumu obou látek (chloridazon-methyl-desphenyl a chloridazon-desphenyl) za předpokladu, že hodnota mateřské látky chloridazon bude méně než 0,1 µg/l.

Výběr sledovaných analytů

Analyt	CAS	Doporučená limitní hodnota u nerelevantních metabolitů (µg/l) (*)
Acetochlor ESA	187022-11-3	-
Acetochlor OA	194992-44-4	-
Alachlor ESA	142363-53-9	1
Atrazin	1912-24-9	-
Bentazon	25057-89-0	-
Desethylatrazin	6190-65-4	-
Desethylterbuthylazin	30125-63-4	-
Hexazinon	51235-04-2	-
Hydroxyatrazin	2163-68-0	-
Chloridazon-desphenyl	6339-19-1	6**
Chloridazone	1698-60-8	-
Chloridazon-methyl-desphenyl	17254-80-7	6**
Chlortoluron	15545-48-9	-
Isoproturon	34123-59-6	-
Metazachlor	67129-08-2	-
Metazachlor ESA	172960-62-2	5
Metazachlor OA	1231244-60-2	5
Metolachlor ESA	171118-09-5	6
Metolachlor OA	152019-73-3	6
S-Metolachlor	87392-12-9	-
Terbuthylazin	5915-41-3	-

Výběr a vývoj analytické metody

V první fázi projektu byla optimalizována analytická metoda pro stanovení pesticidů a jejich metabolitů v jedné analýze.

Pro úpravu vzorků během odběru se použila koncentrovaná kyselina octová (Sigma-Aldrich).

Ke každému vzorku odebrané vody se do 50ml vialky přidalo 100 μ l koncentrované kyseliny octové (KO)(výsledná koncentrace 0,2 % kys. octové).

Vzorky byly během převozu skladovány při teplotě 2 – 8 °C a poté po předání do laboratoře do okamžiku analýzy při teplotě -20 °C.

Vzorky byly před měřením přesně navažovány do polypropylenových (PP) autosamplerových šroubovacích vialek a ke každému bylo přidáno 15 μ l roztoku interního standardu o výsledné koncentraci 100 ng/l.

HPLC analýzy probíhaly za použití Agilent 1290 HPLC systému, který byl spojen s Agilent 6490 hmotnostním spektrometrem typu trojitý kvadrupól (MS/MS) vybaveným Jetstream electrospray ionizačním (ESI) zdrojem (Agilent Technologies).

Při experimentech byla použita předkolona C18 SecurityGuard ULTRA (Phenomenex) a kolona s reverzní fází Poroshell 120 SB-C18 (150 mm, 3,0 mm, 2,7 μ m; Agilent Technologies). Analýza probíhala při teplotě 40 °C.

Na rozdíl od řady metod, které pro zakoncentrování analytů využívají různé techniky zakoncentrování metoda využívala přímého nástřiku vzorku (100 μ l) na kolonu.

Výběr a vývoj analytické metody

Analýza probíhala při průtoku mobilní fáze 0,4 ml/min. Skládala se z (A) demineralizované vody a (B) methanolu.

Optimalizované podmínky ESI zdroje, který pracoval v módu přepínání polarit, byly následující: 150 °C teplota sušícího plynu, 20 l/min průtok sušícího plynu, 40 psi tlak v nebulizéru, 380 °C teplota sheath plynu, 12 l/min průtok sheath plynu, 3000 V napětí na kapiláře a 1000 V napětí na trysce. Měřily se MS/MS přechody získané v multiple reaction monitoring (MRM) módu.

Pro vyhodnocení a kvantifikaci se použil MassHunter QQQ Quantitative Analysis B.05.00 Software od Agilent Technologies.

Pro separaci byla zvolena kolona s reverzní fází Poroshell 120 SB-C18, která zajistila dostatečné chromatografické rozlišení všech analytů kromě dvojicealachlor-ESA a acetochlor-ESA, které se však podařilo rozlišit pomocí specifických MS/MS přechodů daných látek.

Metoda byla rozdělena do několika měřicích oken, ve kterých se měřilo v módu přepínání polarit, a „cut off“ prodleva pro prevenci vstupu solí ze vzorku do hmotnostního spektrometru byla zvolena 2 minuty.

Testovala se možnost přidavku aditiva do mobilní fáze ((A) demineralizovaná voda, (B) methanol) pro zlepšení ionizace, citlivosti či tvaru píků analytů. Z provedené optimalizace (testoval se přídavek 0,1 % kyseliny mravenčí, 0,1 % kyseliny octové, 2 mmol/l mravenčanu amonného nebo octanu amonného do mobilní fáze) vyplynulo, že nejlepších výsledků pro většinu analytů se dosáhne při použití demineralizované vody a methanolu bez jakýchkoli aditiv.

Výběr a vývoj analytické metody

U některých analytů k rapidnímu úbytku odezvy, což naznačovalo rozklad analytů ve vodné matrici či sorpci analytů na povrch skleněných vialek.

Byly provedeny testy stability analytů za různých podmínek, v nichž byl použit různý materiál autosamplerových vialek (sklo x polypropylen), přídavek kyseliny octové do vzorku (a jeho různé množství), teplota, při které se vialky mezi jednotlivými měřeními skladovaly (teplota v lednici x teplota laboratoře), typ matrice (demineralizovaná voda x voda z vodovodu) či přídavek potenciálního stabilizačního činidla (thiosíran sodný). Měření probíhalo v duplikátech po dobu šesti až šestnácti dnů. Zjistilo se, že i jen malý přídavek kyseliny octové (výsledná koncentrace 0,2 %) vede ke zlepšení odezvy většiny analytů a zároveň nedochází k takovému úbytku této odezvy v průběhu času.

Dále byly testovány polypropylenové vialky, u kterých se předpokládalo, že by nemělo docházet k sorpci analytů na stěny vialky, jak k tomu pravděpodobně dochází v případě skleněných vialek.

Přídavek thiosíranu, který se používá k neutralizaci chloru přítomného v pitné vodě, neměl na odezvu či stabilitu analytů žádný významný vliv, totéž platí i pro teplotu skladování v lednici nebo v laboratoři po dobu jednoho týdne.

Optimalizované podmínky zahrnují použití polypropylenových vialek, vzorek okyselený pomocí kyseliny octové a použití interních standardů pro problematiku analytů.

Dosažené meze stanovitelnosti (LOQ) a opakovatelnost měření (RSD)

Látka	LOQ (ng/l)	RSD (%)	Látka	LOQ (ng/l)	RSD (%)
Acetochlor-ESA	30	8,0	Chloridazon-methyl-desphenyl	10	7,6
Acetochlor-OA	30	13	Chlorotoluron	10	13
Alachlor-ESA	30	5,0	Isoproturon	10	9,9
Atrazin	10	5,0	Metazachlor	15	6,6
Bentazon	10	8,8	Metazachlor-ESA	30	5,6
Desethylatrazin	10	24	Metazachlor-OA	30	24
Desethylterbuthylazin	10	23	Metolachlor-ESA	30	9,6
Hexazinon	10	5,1	Metolachlor-OA	30	7,1
Hydroxyatrazin	10	8,2	S-Metolachlor	10	8,2
Chloridazon	10	17	Terbuthylazin	10	21
Chloridazon-desphenyl	50	3,7			

Výsledky měření

Z relevantních metabolitů byl nejčastěji překročen limit 0,1 µg/l v případě acetochloru ESA.

Z nerelevantních metabolitů bylo nejvíce překročení limitu 0,1 µg/l v případě metazachloru OA, poté následovaly alachlor-ESA, metazachlor ESA, metolachlor ESA, chloridazon-desphenyl, chloridazon-methyl-desphenyl a metolachlor OA (viz tabulka 3).

Výsledky měření

Analyt	Počet vzorků – nálezy:			
	nižší než LOQ	větší než LOQ a menší než 0,1 µg/l	větší než 0,1 µg/l	větší než doporučená LH 1, 2, 5 resp. 6 µg/l (nerelev. metabolity)
Acetochlor ESA	144	23	10	-
Acetochlor OA	173	2	2	-
Aalachlor ESA	93	45	39	1
Atrazin	162	14	1	-
Bentazone	168	8	1	-
Desethylatrazin	139	36	2	-
Desethylterbuthylazin	161	16	0	-
Hexazinon	170	7	0	-
Hydroxyatrazin	170	7	0	-
Chloridazon	169	8	0	-
Chloridazon-desphenyl	139	21	17	0
Chloridazon-methyl- desphenyl	132	35	10	0
Chlorotoluron	174	3	0	-
Isoproturon	176	1	0	-
Metazachlor	175	2	0	-
Metazachlor ESA	126	30	21	0
Metazachlor OA	103	19	55	1
Metolachlor ESA	119	39	19	0
Metolachlor OA	163	10	4	0
S-Metolachlor	176	1	0	-
Terbuthylazin	164	13	0	-

Výsledky měření

V tabulce 4 jsou uvedeny nálezy jednotlivých analytů podle místa odběru, u nichž byla zjištěna hodnota vyšší než limitní dle vyhlášky 252/2004Sb.

V případě vzorku pitné vody byla zjištěna koncentrace nerelevantních metabolitů jako jealachlor ESA ve výši 1 600 µg/l. V jiném vzorku byl nalezen metazachlor OA ve výši 6 600 µg/l.

Tabulka 4: Nálezy jednotlivých analytů ve vztahu k limitní hodnotě 0,1 µg/l, popř. doporučené limitní hodnotě (DLH) u nerelevantních metabolitů

Pořadí	Analyt	Počet nálezů	
		vyšších než DLH u nerelevant. metabolitů	vyšších než 0,1 µg/l
1	Acetochlor ESA	-	10
2	Acetochlor OA	-	2
3	Alachlor ESA	1	39
4	Atrazin	-	1
6	Bentazon	-	1
5	Desethylatrazin	-	2
10	Chloridazon-desphenyl	0	17
11	Chloridazon-methyl-desphenyl	0	10
15	Metazachlor-ESA	0	21
16	Metazachlor-OA	1	55
18	Metolachlor ESA	0	19
19	Metolachlor OA	0	4

Výsledky měření

Tabulka 5: Souhrn výsledků jednotlivých analytů (medián, maximum, počet stanovení pod LOQ).

Analyt	Medián z hodnot vyšších než LOQ (µg/l)	Maximum (µg/l)
Acetochlor ESA	0,057	0,4
Acetochlor OA	0,1035	0,18
Alachlor ESA	0,087	1,6
Atrazin	0,039	0,14
Bentazon	0,015	0,13
Desethylatrazin	0,035	0,51
Desethylterbuthylazin	0,037	0,073
Hexazinon	0,021	0,098
Hydroxyatrazin	0,020	0,037
Chloridazon-desphenyl	0,093	1,4
Chloridazon	0,018	0,067
Chloridazon-methyl-desphenyl	0,029	0,71
Chlortoluron	0,011	0,014
Isoproturon	0,069	0,069
Metazachlor	0,0155	0,020
Metazachlor ESA	0,088	2,6
Metazachlor OA	0,22	6,6
Metolachlor ESA	0,059	0,75
Metolachlor OA	0,051	0,15
S-Metolachlor	0,014	0,014
Terbuthylazin	0,022	0,039

Výsledky měření

V tabulce 6 jsou uvedeny lokalizace maximální hodnoty jednotlivých analytů dle krajů.

Za pozornost stojí nálezy pesticidů jako je atrazin na Vysočině, který pravděpodobně reprezentuje starou zátěž spodních vod, bentazon v Olomouckém kraji a dále nálezy nerelevantních metabolitů alachlor ESA v plzeňském kraji, chloridazon-desphenyl a metazachlor ESA na Vysočině a metazachlor OA ve Středočeském kraji.

Výsledky měření

Tabulka 6: Místa nálezů maximálních hodnot dle krajů.

Analyt	Maximum (µg/l)	Místo odběru (kraj)
Acetochlor ESA	0,4	Královéhradecký
Acetochlor OA	0,18	Zlínský
Alachlor ESA	1,6	Plzeňský
Atrazin	0,14	Vysočina
Bentazon	0,13	Olomoucký
Desethylatrazin	0,51	Praha
Desethylterbuthylazin	0,073	Praha
Hexazinon	0,098	Jihočeský
Hydroxyatrazin	0,037	Jihomoravský
Chloridazon-desphenyl	1,4	Vysočina
Chloridazon	0,067	Zlínský
Chloridazon-methyl-desphenyl	0,71	Královéhradecký
Chlortoluron	0,014	Středočeský
Isoproturon	0,069	Jihočeský
Metazachlor	0,020	Moravskoslezský
Metazachlor ESA	2,6	Vysočina
Metazachlor OA	6,6	Středočeský
Metolachlor ESA	0,75	Královéhradecký
Metolachlor OA	0,15	Středočeský
S-Metolachlor	0,014	Olomoucký
Terbuthylazin	0,039	Praha

Závěr

V rámci 1. fáze projektu byla otestována metoda LC-MS pro stanovení 21 pesticidů v jedné analýze využívající přímý nástřik vzorku do systému.

Optimalizovaná metoda nevyžaduje žádnou předchozí předúpravu vzorků vody před vlastní analýzou.

Naměřené meze stanovitelnosti ležely v intervalu od 10 do 30 ng/l pro jednotlivé analyty, což umožňuje stanovit tyto látky i na nižších hladinách než je stanovený hygienický limit.

Podstatné je použití konzervace ve formě přídatku kyseliny octové do vzorku při odběru a použití polypropylenových vzorkovnic, které v kombinaci brání sorpci a rozkladu vybraných pesticidů a jejich metabolitů.

Bez přídatku konzervačního činidla a při uchovávání ve skle dochází k významnému poklesu sledovaného portfolia pesticidů a jejich metabolitů.

Celkem bylo analyzováno 177 vzorků pitné vody z vodovodů různé velikosti, využívajících různé zdroje surové vody ve všech krajích ČR.

Vzorky byly odebrány před začátkem aplikační sezóny přípravků na ochranu rostlin, v období od konce března do poloviny dubna 2017. Z celkového počtu 3 717 hodnot stanovení jednotlivých analytů se 181 hodnot nacházelo nad limitem 0,1 µg/l, což představuje zhruba 5 % všech naměřených výsledků.

Analýzou dat stejných pesticidů a jejich metabolitů předaných do databáze PiVo zahrnutých do roční zprávy o kvalitě pitné vody v ČR za rok 2016 bylo zjištěno, že 4,4 % výsledků leží nad hygienickým limitem.

Při analýze byly zjištěny dva případy překročení limitu 0,1 µg/l v případě mateřských látek pesticidů (atrazin, bentazon, desethylatrazin) a dále dvě překročení doporučených limitních hodnot pro nerelevantní metabolity pesticidů (alachlor ESA a metazachlor OA).

Dotazy

Děkuji za pozornost

